

'HERINNERINGEN'

Momenten tijdens de hongerwinter van 1944-45 in Amsterdam

'Twee weken geleden zag ik in Heerlen de toneelvoorstelling *'WAR HORSE'*. Het relaas van een Engels paard en zijn baasje tijdens de Eerste Wereldoorlog van 1914-1918. Naast mij zaten drie meisjes tussen de twaalf en veertien jaar. Ik vroeg na afloop hoe ze de voorstelling vonden en ze antwoordden prompt: "Heel leuk!"

Niet meteen het antwoord dat ik verwachtte. Ze vertelden me dat ze niets wisten van de Eerste Wereldoorlog; was nooit behandeld op school. Ja, de Tweede Wereldoorlog was wél ter sprake gekomen, maar veel wisten ze er nog niet van.

Scholieren in 2015 die er zich geen voorstelling van kunnen maken wat een oorlog voor ze zou kunnen betekenen als die heel dicht bij zou komen, zoals ik mij eind 1944 in Amsterdam wél kon en móest voorstellen.

Goed en wel gekomen van de bombardementen op het Ooster Dok in Amsterdam, waren mijn ouders met mij verhuisd naar de Indische Buurt – op het Sumatraplantsoen 56, 1 hoog. Vóór die periode zat ik met enige regelmaat 's nachts op schoot bij mijn moeder op de treden van het trappenhuis, als het jankende geluid van het luchtalarm weer geklonken had. Omdat er weer een bombardement aan de gang was. Zeven jaren jong, maar de gebeurtenissen en beelden uit die periode staan me nog helder voor de geest en hebben een diepe indruk op mij achtergelaten.

Zuid-Nederland en Zeeland waren al verlost van het Duitse juk. Alleen West-Nederland moest het nog een winters half jaartje volhouden. Nou, en dát hebben we geweten! Ik had honger en er was niets! Geen brood, geen boter,

geen melk, geen fruit, letterlijk helemaal niets! Wat overbleef was dat altijd durende knagende gevoel van honger. Overdag, 's avonds en 's nachts.

Ik herinner mij dat we ook geen elektra, kolen en gas meer hadden. Niet zo handig als het 15 graden vriest. Er kwam nog wel water uit de kraan. En de winter van 1944-45 werd extreem streng! Mijn vader, toen 33 jaar jong, was zo vindingrijk om een zogenoemd 'noodkacheltje' in elkaar de flansen. Een ongeveer 50 centimeter hoog kacheltje, boven op het werkloze gasstel, dat gestookt werd met kleine takjes die ik in het Oosterpark had gesprokkeld. Daarop kookte mijn moeder de suikerbieten als we die al hadden kunnen bemachtigen. Ook had mijn vader, even buiten onze buurt, een soort moestuintje waar hij aardappels had gekweekt. "Morgen ga ik ze rooien!" zei hij trots. Maar 'morgen' zou bestaan uit een lege akker: de aardappeltjes waren in de nacht geroofd! Ontdaan kwam hij met een lege juten zak weer thuis.

Die suikerbieten overigens, vond ik wel lekker! De bruine siroop die na het koken overbleef was heerlijk zoet en voedzaam. Dat in tegenstelling tot de suikerbietenpulp die óók overbleef en waar 'koekjes' van gebakken werden: suikerbietenkoekjes! Mijn vader at ze niet! Ik wel!

Mijn vader werkte bij de Gemeente Amsterdam en nam een keer een grote zak met goor uitziend 'strooizout' mee naar huis. Het zout dat bij gladde wegen wordt gebruikt. Niet bedoeld voor consumptie! Mijn moeder kookte het zout in water op dat noodkacheltje, zeefde door een theedoek de bezinksels eruit en goot het heldere restant in kleine medicijnflesjes. Kurk erop en we hadden zout om de flauwe kost wat smaak te geven. Twee keer per week werd ik met een steelpannetje en een vork in de hand naar een gebouw gestuurd waar wij hongerige kinderen een maaltijd kregen. Aan lange tafels werden de bordjes en pannetjes door helpsters gevuld. Ik herinner mij dat aan dat eten totaal geen smaak zat, maar wél een mufte lucht. Zo lekker was het niet. Dus was het

vloeibare pekelsout van mijn moeder bij iedereen méér dan welkom. Het flesje ging van hand tot hand.

Later vertelde mijn moeder mij dat ze het vreselijk vond dat ik zo vaak zei dat ik honger had. “En ik kon je niets geven!” Af en toe stonden bij ons bloembollen op het menu. Ik had zó veel honger, dat ik alles at wat mij moeder mij voorzette. Met uitzondering van brandnetels die vraten we niet! Een advies van Hitler zelf aan de hongerende Nederlanders.

Ik herinner mij dat, om de vroeg invallende winteravonden toch enig licht te geven, terwijl er al lang geen kaarsen meer verkrijgbaar waren, mijn vader in de keuken zijn, voor de Duitsers verstopte fiets op de standaard had gezet met een dynamo op het achterwiel. Om beurten moesten wij dan op die fiets klimmen om al trappende met veel herrie de ruimte van enig licht te voorzien. Dat heeft één of twee avonden succes gehad en toen hoefde het voor mijn moeder en mij niet meer. Dan maar geen licht! De oplossing werd, alwéér door mijn vader, gevonden in een zelf gefabriceerde carbidlamp. Een omgebouwde beschuitbus gaf elke avond enkele uren een armoedig pitje licht op de keukentafel. Een overgebleven voorraad carbid die ik jaren later nog in een groot Maggieblik op zolder vond heeft mijn vader altijd bewaard – je kon immers nooit weten...

Toch wist vooral mijn moeder de stemming erin te houden. Zij had een mooie sopraanstem en ze heeft mijn hele kleuter- en latere schoolleven met mij gezongen, zoals onder andere: “Eens zal de Betuwe in bloei weer staan”. Een bij duizenden Amsterdammers en andere Nederlanders vurige wens. En o wat een troost bood zo’n tekst. Zittend aan de kleine tafel zongen wij in de met carbid schaarsverlichte keuken bijna elke avond deze liedjes.

Mijn moeder stuurde mij vroeg naar bed. Maar niet voordat ik een paplepel levertraan had moeten slikken. En o, dat was een regelrechte,

dagelijks terugkerende marteling! Wat een smerige smaak zit aan die vette hap. Als beloning kreeg ik dan een beetje suiker, als zij dat al had en anders moest ik maar met die vette traansmaak gaan slapen. Pas veel later vernam ik dat mijn ouders op de zwarte markt heel veel geld hebben moeten betalen voor een kwart liter levertraan. Zestig gulden voor één flesje. In die tijd een vermogen! Het heeft ongetwijfeld meegeholpen om mij als opgroeiend kereltje die hongerwinter door te helpen. Ik kreeg niettemin rachitis, Engelse Ziekte, omdat mijn botten onvoldoende voedingsstoffen aangeboden kregen. Een schade aan mijn wervelkolom waaraan ik heden ten dage nog steeds wordt herinnerd.

Ik herinner mij ook mijn jeukende wintertenen. Mijn voeten groeiden, maar mijn schoenen niet. Die waren niet meer te koop. Dus werden de schoenneuzen opengeknipt, zodat mijn tenen de ruimte kregen waar ze om vroegen. Kou en natte sneeuw zorgden er echter voor dat de tenen heel erg 'verkouden' werden en dat was geen pretje!

In de oorlogsjaren bezocht ik de Montessorischool in 'De Meer'. Totdat ook dáár de deuren gesloten werden omdat de lokalen niet meer verwarmd konden worden. De kolen die er nog waren gingen naar Duitsland. Alles voor de oorlogsindustrie, alles voor het Derde Rijk, alles voor de End Sich, de Eindzege en alles voor de Führer Adolf Hitler. Het voedsel was letterlijk op. De mensen werden aangewezen op de gaarkeukens, waar uit stinkende gamellen waterige soep in de pannetjes van de burgers werd gegoten. Ook mijn moeder had geen andere keus meer en moest een paar keer per week via de Sumatrastraat, Molukkenstraat, de brug over de Valentijnkade, zó De Meer in om in één van de daar gevorderde schoolgebouwen aan te sluiten in de lange rijen hongerige mensen. Maar dáár had mijn slimme moeder iets op gevonden! Met een kussen onder haar jurk, en met mij, kleine jongen aan de hand, liep ze de lange

rijen voorbij, want zwangere vrouwen hadden immers voorrang.... Zij dus óók! Niet fraai misschien en ze liep een zeker risico, maar ja, het was oorlog en een ieder 'vocht' op zijn eigen manier om te overleven.....

Een herinnering die een wel heel grote indruk op mij heeft nagelaten was het moment dat mijn moeder door een acute blindendarmontsteking werd geveld. Het was januari 1945 en bitter koud. Telefoon hadden we niet en dus ging mijn vader naar de dichtstbijzijnde huisarts die meteen kwam. Zijn diagnose was duidelijk en moeder moest met spoed naar het ziekenhuis. Ziekenauto's reden er niet meer en zo verscheen, dank zij de hulp van de dokter, een paar uur later in het nachtelijke duister, een groen geverfde postkoets met op de zijkanten een groot rood kruis in een witte cirkel. Er stond een bruin paard voor. Vanachter het raam op één hoog vond ik het allemaal erg spannend.

Mijn vader en ik gingen ook mee in de postkoets en de koetsier op de bok reed zo snel als mogelijk was richting Binnen Gasthuis. Mijn moeder werd goed opgevangen en in afwachting van de operatie op een zaal gelegd. We namen afscheid en gingen weer terug naar huis. Dat wil zeggen: te voet. Ja we moesten lopen en mijn vader kreeg bij de receptie een Ausweis waarmee hij op dat late uur over straat mocht. Na achten was het immers 'spertijd' en verboden je nog op straat te begeven.

"Halt werda!" Een felle lamp scheen in onze gezichten. Nooit eerder en nooit meer daarna keek ik in de loop van een geweer. Omdat het pikkedonker was en nergens een spoortje licht te ontdekken, probeerde mijn vader de weg te vinden door omhoog te kijken naar de contouren van de daken. En zo liepen we ongemerkt een Duits kazerneterrein op en werden door de gewapende wacht tegengehouden. Dat was wel even schrikken natuurlijk. Hij vroeg naar papieren en die kon mijn vader tonen. De soldaat bleek de kwaadste niet te

zijn en hij begeleidde ons naar de straat, wees de goede richting aan en we konden verder lopen. Toch even een zucht van opluchting.

*

Dit is een kleine greep 'Herinneringen' uit de vele voorvallen die zich tijdens de Hongerwinter in mijn jonge leventje hebben voorgedaan. Strikt genomen hadden wij nog niet eens te klagen. Geen deportaties en geen executies te betreuren. We hebben de Hongerwinter overleefd en hadden het geluk de bevrijding in zijn volle omvang mee te beleven en te vieren.

Ík heb slechts onuitwisbare 'Herinneringen' aan die verschrikkelijke tijd. En dat is de meisjes uit het theater bij '*WAR HORSE*' bespaard gebleven en met hen allen die na mei 1945 geboren zijn; zij weten niet wat oorlog in Nederland is. Uniek is dat we daar in Europa al 70 jaar van zijn bevrijd. Dankbaar voor al die mensenoffers die dat heeft gekost en dat gedenken we vanavond.

Weert, 4 mei 2015

Bert van Maaren.